

ORIJİNAL ARAŞTIRMA ORIGINAL RESEARCH

DOI: 10.5336/healthsci.2024-106568

Ebeveyn Stres Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Metodolojik Çalışma

Development of the Parental Stress Scale: Methodological Study

^{ID} Feryal SAVCI^a, ^{ID} Aysel KÖKSAL AKYOL^b

^aİstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

^bAnkara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye

Bu çalışma, Feryal Savcı'nın "Öz Düzenleme Becerilerini Destekleme Eğitiminin Prematüre Bebelerin Öz Düzenleme Becerileri ile Anne-Babaların Stres Düzeyi, Sosyal Destek Algısı ve Ebeveyn İşbirliği Üzerine Etkisinin İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir (Ankara: Ankara Üniversitesi; 2023).

ÖZET Amaç: Aileye yeni bir üyenin katılması, aile dinamiklerinde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Anne-babalar, bebeklerinin bakımı ve gelişimi ile ilgili yeni sorumluluklar üstlenirken süreç uyum sağlamakta ve ebeveynlik streslerini yönetmekte zorlanabilirler. Bu sebeple ebeveynlik stresini doğru bir şekilde değerlendirmek, ebeveynlerin ihtiyaçlarının belirlenmesi, bebeklerin gelişiminin sağlıklı şekilde sürdürülebilmesi adına oldukça değerlidir. Yapılan bu çalışmayla 0-2 yaş aralığında bebeği olan anne-babaların ebeveynlik stres düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Ebeveyn Stres Ölçeği'nin (ESÖ) geliştirilmesi amaçlanmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Ölçeğin geçerlilik güvenilirlik çalışması için İstanbul il merkezinde yaşayan 176 ebeveyn Google Form aracılığı ile toplanan veriler kullanılmıştır. Çalışmada, veri toplama aracı olarak katılımcıların demografik özelliklerini belirlenmesi amacıyla oluşturulan Genel Bilgi Formu ve ebeveynlerin stres düzeylerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen ESÖ kullanılmıştır. Ölçeğin kapsam geçerliği için Lawshe yönteminden yararlanılırken yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi ve madde toplam korelasyonları incelenmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek için ise Cronbach alfa katsayısı kullanılmıştır. **Bulgular:** Yapılan analizler sonucunda elde edilen değerlerin beklenen referans aralığında olduğu ve ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığı belirlenmiştir. Tek boyut ve 26 maddeden oluşan ölçeğin iç tutarlık oranı 0,942 olarak ölçülmüştür. **Sonuç:** Ebeveyn stres düzeyinin belirlenmesi için geliştirilen bu ölçeğin, alanda çalışan meslek elemanlarına ve araştırmacılara katkı sağlayacak geçerliliği ve güvenilirliği olan bir ölçme aracı olduğu görülmüştür.

ABSTRACT Objective: The addition of a new member to the family causes significant changes in family dynamics. Parents may have difficulty adapting to the process and managing parenting stress while taking on new responsibilities regarding the care and development of their babies. For this reason, correctly assessing parenting stress is very valuable in determining the needs of parents and ensuring the healthy development of babies. The aim of this study was to develop the Parenting Stress Scale (PSS) in order to determine the parenting stress levels of parents with babies between the ages of 0-2. **Material and Methods:** Data collected from 176 parents living in the city center of Istanbul via Google Form were used for the validity-reliability study of the scale. In the study, the General Information Form created to determine the demographic characteristics of the participants and the PSS, developed by the researchers to determine the stress levels of the parents, were used as data collection tools. The Lawshe method was used for the content validity of the scale, while exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis and item total correlations were examined for construct validity. Cronbach Alpha coefficient was used to test the reliability of the scale. **Results:** As a result of the analyses, it was determined that the values obtained were within the expected reference range and the construct validity of the scale was ensured. The internal consistency rate of the scale consisting of one dimension and 26 items was measured as 0.942. **Conclusion:** It was seen that this scale, developed to determine the level of parental stress, is a measurement tool with validity and reliability that will contribute to professionals and researchers working in the field.

Anahtar Kelimeler: Ebeveynlik; stres; bebek

Keywords: Parenting; stress; infant

Ebeveyn olmak, yetişkin bir bireyin yaşamında aldığı önemli sorumluluklardan biridir. Ebeveynliğe geçiş sürecinde, aile içindeki dinamiklerde olumlu veya olumsuz değişiklikler görülebilir. Tüm bu de-

ğişiklikler, beklenmedik sürprizlerle dolu olarak nitelendirilen ebeveynlik sürecinin, zorlu şekilde geçmesine ve anne-babaların çocuklarını yetiştirirken mevcut kaynaklarının yetersiz kaldığını hissine ka-

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:

Savcı F, Köksal Akyol A. Ebeveyn Stres Ölçeği'nin geliştirilmesi: Metodolojik çalışma. Türkiye Klinikleri J Health Sci. 2025;10(2):485-95.

Correspondence: Feryal SAVCI

İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-mail: feryalsavci@gmail.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences.

Received: 01 Nov 2024

Received in revised form: 15 Dec 2024

Accepted: 19 Dec 2024

Available online: 07 Apr 2025

2536-4391 / Copyright © 2025 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

pılmasına neden olabilir.¹ Bireylerin ebeveynliğe ilişkin algıladıkları talepler ve kendi sahip oldukları yeterlilik düzeyleri arasında farkın oluşması ebeveynlik stresinin artmasına yol açmaktadır.^{2,3} Araştırmalar, ebeveynlik stresinin doğrudan ya da dolaylı olarak çocuklar üzerinde geniş bir etkiye sahip olduğunu ve ebeveyn-çocuk ilişkisini etkilediğini ortaya koymaktadır.^{2,4,5} Ebeveynlik stresi, ebeveynlerde depresyon, anksiyete ve yorgunlukla ilişkilendirilmiş olup daha yüksek düzeyde ebeveynlik stresi olan ebeveynlerin daha düşük kaliteli ebeveynlik davranışı sergilediği belirlenmiştir.^{5,6} Dolayısıyla ebeveynlik stresinin çocuklar üzerinde artan duygusal ve davranışsal sorunlar, sosyoduygusal işlev bozukluğu, daha düşük sosyal yeterlilik gibi olumsuz durumlarla ve düşük dil-bilişsel becerilerle ilişkili olduğu saptanmıştır.⁵⁻⁸

Ebeveynlik stresi yüksek olan anne-babaların, ebeveynliklerinde otoriter, sert ve olumsuz davranışları, çocuklarına karşı daha duyarsız oldukları, stres düzeyi daha düşük ebeveynlere göre çocuklarıyla daha az yakınlık kurdukları tespit edilmiştir.³ ABD’de yürütülen araştırmalarda, daha yüksek ebeveynlik stresinin, anne ve babaların daha fazla bedensel ceza kullanması ve olumsuz ebeveyn-çocuk etkileşimi ile pozitif yönde ilişkilendirildiği belirtilmiştir.^{2,9} Aynı şekilde Çinli anne ve babaların katıldığı bir çalışmada, ebeveyn stresinin yüksek olduğu ailelerde, anne-babaların okul öncesi çağıdaki çocuklarına psikolojik saldırganlık ve fiziksel ceza verme konusundaki tutumlarında artış olduğu görülmüştür.¹⁰ Ayrıca araştırmalar, ebeveynlik stresinin çocuklardaki dışa yönelimli ve içe yönelimli davranış problemlerini yordadığını göstermiştir.^{11,12}

Alanyazındaki çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, ebeveyn stresinin çocukların gelişimi açısından çok çeşitli olumsuz sonuçlarının olduğu görülmektedir.¹⁰ Yaşı ile uyumlu gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynler için bile süreç bazen zorlayıcı olabilmekte ve anne-babaların ebeveynliğe ilişkin stresleri artmaktadır. Bir de planlanmamış şekilde doğum erken gerçekleşmişse ve olgunlaşmamış bir bebek dünyaya gelmiş ise anne-babaların ebeveynliklerine dair hissettikleri stres düzeyi daha da artacaktır. Doğum sonrası oluşabilecek olumsuz duygular, sadece hastanede yatış sürecinde

değil taburculuk ve sonraki aşamalarda da devam etmektedir. Ev ortamında özellikle annelerde, ebeveynliğe ilişkin stres düzeyleri artmakta, ebeveyn olarak kendini yeterli hissetmeme ve ebeveyn rollerini gerçekleştirememe, ailenin diğer bireyleriyle iletişimde azalma, sosyal ve profesyonel desteğe daha fazla ihtiyaç duyma durumuna yol açmaktadır.¹³⁻¹⁵

Yaşamın ilk yılları, özellikle bebeklik dönemi olarak adlandırılan 0-2 yaş aralığı, bireyin psikososyal, duygusal ve bilişsel gelişiminde kritik bir süreci temsil etmektedir. Bu dönemde, anne-baba ile kurulan ilişkiler, bebeğin sağlıklı bir birey olarak gelişiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bebek, bakım vereninin tutarlı ve sevgi dolu tepkileri aracılığıyla dünyanın güvenli bir yer olduğu hissini geliştirmektedir. Anne ve babanın bebeklerine olan duyarlı yaklaşımları, bebekte temel güvenin oluşması için oldukça önemlidir.¹⁶ Ayrıca bu yıllarda bebek ve birincil bakım veren arasında gelişen ve bebeğin yaşam boyu çevresindeki bireylerle olan ilişkisini şekillenmesinde rol oynayan bağlanma örüntüsünün de geliştiği bilinmektedir. Güvenli bağlanmanın gerçekleşmesinin ise anne-babanın bebeklerinin sinyallerine hızlı ve uygun şekilde yanıt vermesiyle ilişkili olduğu bilinmektedir.¹⁷

Bebeğin temel bakım ihtiyaçlarının zamanında ve tutarlı bir şekilde karşılanması hem temel güven duygusu hem de bağlanma gelişimi için hayati bir önem taşır. Yapılan çalışmalar, bebekle kurulacak fiziksel temas, beslenme, sakinleştirme gibi temel bakım davranışlarının ve güvenli bağlanmanın, kortizol seviyesini daha hızlı düşüğünü ve bu durumun bebeğin sakinleşmesine ve genel stres düzeyinin azalmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır.^{18,19} Ayrıca duyarlı bakımın sağlandığı, güvenli bağlanmış bebeklerin duygusal düzenleme ve sosyal uyum becerilerinde daha iyi oldukları ve ilerleyen çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde daha yüksek bilişsel becerilere sahip oldukları bilinmektedir.²⁰

Anne ve babaların, bu kritik dönemde bebekleriyle kurdukları ilişkide sevgi, sabır ve duyarlılıkla hareket etmeleri, bebeğin geleceği için sağlıklı bir temel oluşturacaktır. Ebeveynlik stresi, anne-babaların çocuğuna yönelik tutumunu, onunla kurduğu etkileşimi ve dolayısıyla bebeğin gelişimini etkileyen

faktörlerden biridir.¹⁰ Bu sebeple anne-babaların ebeveynlik sürecine geçiş aşamasında, bilgi düzeylerinin ve farkındalıklarının artırılması, ihtiyaç ve talep edilmesi durumunda psikolojik desteğin sağlanması doğrudan ebeveynlere dolaylı yoldan da bebeklerinin gelişimine olumlu katkılar sağlayacaktır.

Alanyazın incelendiğinde, ülkemizde özellikle 0-2 yaş döneminde bebeği olan anne babaların stres düzeyini değerlendirmeye yönelik yalnızca bir araca rastlandığı ve mevcut aracın da yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebeği bulunan ebeveynlerin yoğun bakım sürecine ilişkin stres düzeyinin belirlemek amacıyla yurt dışında geliştirildiği ve ardından Turan ve Başbakkal tarafından ülkemize uyarlandığı görülmüştür.²¹ Ancak doğumdan sonraki süreçte bebeği olan anne babaların ebeveynliğe ilişkin stres düzeyine yönelik yurt içinde geliştirilmiş herhangi bir ölçme aracına ulaşılamamıştır. Ebeveyn stresinin doğru şekilde belirlenmesinin, bu stresin çocuk gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilebilmesi aşamasında yapılacak çalışmalar için ilk ve önemli bir adım olduğu aşikârdır. Dolayısıyla bebeği olan anne babaların doldurabileceği bu ölçme aracının alana önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bebeklik döneminde çocuğu olan anne babaların ebeveynlik stresinin belirlenmesi amacıyla geliştirilen ve geçerlilik güvenilirlik analizlerinin yapıldığı bu çalışmada, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve analize ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur. Çalışmaya başlanmadan önce ilk olarak İstanbul Medipol Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kuruluna başvurulmuş ve 29 Ağustos 2024 tarihinde 801 sayılı yazı ile etik kurul izni alınmıştır. Ayrıca çalışma, “Helsinki Deklarasyon prensiplerine” uygun şekilde planlanmış ve gerçekleştirilmiştir.

ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul il merkezinde yaşayan anne babalar oluşturmaktadır. Veriler, 2021 yılının Ağustos-Ekim ayları içerisinde, koronavirüs hastalığı-2019 [coronavirus disease-2019 (COVID-19)] Pandemisi sebebiyle Google

Form (Google, ABD) aracılığı ile toplanmıştır. Ölçeğin prematüre doğmuş bebeğe sahip anne babalar tarafından da doldurulabilmesi adına geçerlilik-güvenirlilik çalışmasında, belirlenen örneklemdaki term ve preterm bebeği olan anne baba sayılarının birbirine yakın oranlarda olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca hazırlanan Genel Bilgi Formu ile ebeveynlere kaygı düzeylerinin pandemi sebebiyle olağan dışı şekilde artıp artmadığı ve bu konuda destek alıp almadıklarına yönelik sorular yöneltilmiş ve yoğun kaygı yaşadığını bildiren anne babalar tespit edilerek çalışmaya dâhil edilmemişlerdir.

Ölçek geliştirme çalışmalarında, örneklem büyüklüğünün oluşturulan ölçme aracındaki madde sayısının en az 5 kat büyüklüğünde olması gerekliliğinden yola çıkılarak 98 anne ile 78 baba olmak üzere toplamda 176 ebeveyne ulaşılmıştır.²² Geçerlilik güvenilirlik çalışmasına katılan anne babaların ve bebeklerinin demografik bilgileri incelendiğinde; bebeklerin %50’sinin 37 hafta ve üzerinde, %22’sinin 35-36 hafta aralığında; %28’inin 32-34 hafta aralığında doğum haftasına sahip olduğu; bebeklerin %14’ünün 0-6 ay aralığında, %34’ünün 7-12 ay aralığında, %36’sının 13-18 ay aralığında, %16’sının da 19-24 ay aralığında olduğu görülmüştür. Bebeklerinin doğum sıraları incelendiğinde ise %66’sının ilk çocukları olduğu, %28’inin ikinci çocukları olduğu, %6’sının üçüncü çocukları olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ebeveynlere yönelik bilgilerde incelendiğinde, annelerin %24’ünün 20-25 yaş aralığında, %43’ünün 26-30 yaş aralığında, %33’ünün 31-40 yaş aralığında olduğu; babaların ise %20’sinin 20-25 yaş aralığında, %45’inin 26-35 yaş aralığında, %35’inin 36-45 yaş aralığında olduğu; ebeveynlerin %31’inin 1-5 yıl, %27’sinin 6-10 yıl, %41’inin 11-15 yıl aralığında evlilik süresinin olduğu; algılanan gelir düzeyi dağılımlarında ise ebeveynlerin %13’ünün kötü, %70’inin orta, %17’sinin de iyi gelir durumuna sahip olduğunu belirttiği görülmüştür.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacıların oluşturduğu Genel Bilgi Formu ve araştırmacılar tarafından geliştirilen “Ebeveyn Stres Ölçeği (ESÖ)” kullanılmıştır.

Genel Bilgi Formu

Araştırma kapsamında araştırmacıların oluşturduğu Genel Bilgi Formu'nda, bebeğin cinsiyeti, doğum haftası, yaşı, doğum sırası; ebeveynlerin yaşı, çalışma durumu, eğitim düzeyleri, evlilik süreleri, algıladıkları gelir düzeyi vb. sorular yer almaktadır. Tüm bu değişkenler dışında, ebeveynlik stresinin etkileyebileceği düşünülen COVID-19 pandemisi göz önünde bulundurularak Genel Bilgi Formu'na ebeveynlerin kaygı düzeylerinin bu süreçte olağan dışı şekilde artıp artmadığını ve bu konuda destek alıp almadıklarına yönelik 2 soru eklenmiştir.

EBEVEYN STRES ÖLÇEĞİ

Alanyazında yer alan ilgili konuyu içeren kaynak ve araştırmalar incelenerek ölçülmek istenen yapının özellikleri belirlenmiştir. Konuya ilişkin geçerlilik güvenirlik çalışması yapılmış ölçeklerin de incelendiği tarama sonucunda, yurt içinde geliştirilmiş 0-2 yaş döneminde bebeği olan anne babaların ebeveynlik stresini ölçen güncel bir ölçme aracına rastlanmamıştır.²³⁻²⁶ Kaynaklardan alınan bilgiler doğrultusunda, ebeveyn stres düzeyine yönelik geliştirilecek ölçeğin, ebeveynlerin bebeklerinin gelişim özellikleriyle gelişimini desteklemeye yönelik yetersizliklerinin ve anne babaların kendilerine dair olumsuz görüşlerinin temel alınarak hazırlanması planlanmıştır. Aşağıda Tablo 1'de ölçeğe ilişkin örnek maddeler yer almaktadır.

Ölçülmek istenen yapının özellikleri belirlendikten sonra madde havuzu oluşturulmuştur. Tek bo-

yutlu 29 maddeden oluşan madde havuzu, kapsam geçerliliğinin belirlenmesi için 13 ayrı uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşü sonrasında 3 madde çıkarılmış ve 26 maddeden oluşan ölçek, pilot uygulama için 18'i kadın, 15'i erkek olmak üzere farklı eğitim seviyesindeki 33 kişiye uygulanmıştır. Katılımcılar, ölçekte yer alan maddelerin açık ve anlaşılır olduğunu, anlamakta zorluk yaşadıkları hiçbir maddenin bulunmadığını ifade etmişlerdir. Pilot uygulama sonrası geçerlilik ve güvenirlik çalışması için son hâlini alan ölçek, tek boyutta 26 maddeden oluşmakta ve 5'li Likert tipte puanlanmaktadır. ESÖ'den alınabilecek en düşük puan 26, en yüksek puan ise 130'dur. Ölçekten alınan puanın artması, anne babaların daha yüksek ebeveynlik stresine işaret etmektedir.

VERİLERİN TOPLANMASI

ESÖ, hem term hem de preterm bebeğe sahip anne babaların ebeveynlik stresini değerlendirmek için geliştiren bir ölçektir. Verilerin sağlık kuruluşlarında toplanması uygun görülmüş olup İstanbul il merkezindeki hastaneler için İl Sağlık Müdürlüğüne gerekli müracaatlar yapılmıştır. Ancak COVID-19 pandemisi sebebiyle sağlık kuruluşlarında yapılacak bilimsel çalışmalar durdurulmuştur. Bu sebeple veriler bir yıl sonra 2021 yılının Ağustos, Eylül ve Ekim ayları içerisinde İstanbul il merkezinde yaşayan anne ve babalardan "Google Form" aracılığı ile toplanmıştır. Ebeveynlere çevrim içi ortamda ilk olarak "Aydınlatılmış Onam Formu" okutulmuş ve onay vermeleri

TABLO 1: ESÖ'nün örnek maddeleri

Madde Sayısı	ESÖ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
3	Bebeğimin diğer bebeklere göre daha zor bir bebek olduğunu düşünüyorum.					
8	Doğumdan sonra kendimi yalnız hissetmeye başladım.					
13	Bebeğimin bakımı ve ev ile ilgili rutin işlerim dışında farklı şeyler yapmak için istek duymuyorum.					
17	Bebeğimle ilgili işlerin rutin hale gelmesi beni kaygılandırıyor.					
23	Bebeğimin ihtiyaçlarını zamanında ve yeteri kadar karşılayamadığımı düşünüyorum.					

ESÖ: Ebeveyn Stres Ölçeği

durumunda Genel Bilgi Formu ve ESÖ'yü doldurmaları istenmiştir. Gönüllülük esasına dayalı olarak anne babaların çevrim içi şekilde ve bireysel olarak doldurduğu ölçeğin uygulama süresi yaklaşık olarak 10-15 dk sürmüştür. Çalışma, zamanında doğmuş bebeği olan 89 anne baba ve prematüre doğmuş bebeği olan 87 anne-baba olmak üzere toplamda 176 anne-baba ile tamamlanmıştır.

VERİLERİN ANALİZİ

ESÖ'nün ilk olarak kapsam (içerik) geçerliliği yapılmıştır. Maddelerin ölçeğin amacına uygunluğunun belirlenmesi amacıyla yapılan kapsam geçerliliği için uzmanlardan görüş alınmış ve bu görüşler Lawshe yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir.²⁷ Ardından ölçeğin yapı geçerliliği için belirlenen örneklem grubunun büyüklüğünün yeterliliği için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) istatistiğinden yararlanılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğuna ilişkin analizler için ise Bartlett küresellik testi kullanılmıştır. Örneklem grubunun yeterli olduğu ve verilerin faktör analizine uygunluğunun belirlenmesinden sonra ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Madde faktör yükleri beklenen seviyede olan ölçeğin yapısının tek faktör altında toplandığı tespit edilmiştir. Ardından ölçeğe Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. ESÖ'nün güvenilirliği için ise madde toplam korelasyonları ve Cronbach alfa katsayıları hesaplanmıştır.

BULGULAR

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasına ilişkin bulgular kapsam geçerliliğine, yapı geçerliliğine ve güvenilirliğe ilişkin bulgular olmak üzere 3 alt başlıkta verilmiştir.

ÖLÇEĞİN KAPSAM GEÇERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

ESÖ için tek boyutlu modelde 29 maddelik havuz oluşturulmuştur. Maddelerin ölçeğin amacına uygunluğunun değerlendirilebilmesi ve kapsam geçerliliği için 13 ayrı uzmandan görüş alınmıştır. Uzmanlardan alınan görüşlerden oluşan nitel veriler, kapsam geçerliliğinin test edilmesi için "Kapsam Geçerlik Oranı (KGO)" ve "Kapsam Geçerlik İndeksi (KGI)" de-

TABLO 2: ESÖ'nün madde uygunluk oranları

Maddeler	Madde uygunluk oranları	Maddeler	Madde uygunluk oranları
1	0,846	16	1
2	1	17	1
3	1	18	1
4	1	19	1
5	1	20	1
6	0,846	21	0,692
7	1	22	1
8	1	23	1
9	0,692	24	1
10	0,385	25	0,846
11	1	26	1
12	1	27	0,385
13	0,692	28	0,385
14	1	29	1
15	1	Ortalama	1,288

ğerlerine yani nicel verilere çevrilmiştir. Bunun için Lawshe yöntemi benimsenmiştir. Lawshe yönteminde olduğu gibi "madde uygundur", "madde uygun değildir" ve "madde üzerinde değişiklik yapılabilir" olmak üzere uzmanlardan her bir madde için 3 farklı seçenekten birini seçmeleri istenmiştir.²⁷ Alınan görüşler doğrultusunda, "KGO" ve "KGI" formül üzerinden hesaplanmıştır. Maddelerin uygunluk oranlarına **Tablo 2**'de yer verilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, maddelere ilişkin KGO görülmektedir. Lawshe'ye göre pozitif KGO'ya sahip her bir madde için Kapsam Geçerlik Ölçütü'ne (KGÖ) bakılmalıdır.²⁷ Bu çalışmada, Ayre ve Scally'nin KGÖ için vermiş oldukları değerler tablosu kullanılmıştır. ESÖ için görüş alınan uzman sayısına göre (13 uzman), bu değer 0,538'dir.²⁸ Bu değer altında çıkan maddeler var ise ölçekten çıkartılmalıdır. **Tablo 2** incelendiğinde, 10, 27 ve 28. maddelerin bu değer altında kaldığı görülmektedir. Bu sebeple bu 3 madde ölçekten çıkartılmıştır.

ÖLÇEĞİN YAPI GEÇERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Ölçeğin yapı geçerliliği için ilk olarak örneklem büyüklüğü analiz edilmiş ve verilerin faktör analizine uygunluğu değerlendirilmiştir. Kalaycı'ya göre KMO istatistiğinin 0,50 değerinden büyük olmasının, örneklem sayısı için yeterli olduğunu işaret etmektedir.²⁹ ESÖ için bu değer 0,918 olarak bulunmuş ve

örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu belirlenmiştir. Oranın yükselmesi, faktör analizi için uygunluk derecesini de artırmaktadır. Bartlett küresellik testi sonuçları da verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılır. ESÖ için ilgili testin sonuçlarının anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Dolayısıyla geliştirilen ESÖ'nün verileri faktör analizine uygundur.

Uygunluğun belirlenmesinin ardından ölçeğin faktöriyel yapısını belirlemek için AFA yapılmıştır. Faktör yüklerinin en az 0,30 olması ve 2 faktörde yükü bulunan maddenin, madde yükleri arasında en az 0,10 değerinden düşük farkın bulunması gerekmektedir.³⁰ ESÖ'nün faktör analizine ilişkin açıklanan varyans değerleri **Tablo 3**'te gösterilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, 26 maddelik ölçekte 1 özdeğerinden büyük 4 faktörün bulunduğu gözlenirse de tek faktör altında oldukça yüksek bir varyans elde

edilmiştir. Dolayısıyla açıklanan varyans ile **Şekil 1**'deki yamaç grafiği incelendiğinde, ESÖ'nün tek faktör (tek boyut) altında toplandığı görülmektedir. Tek faktörle yapılan AFA'da, ölçülen özelliğin %43 olduğu belirlenmiştir. Büyüköztürk'e göre ölçeğin açıklanan varyansının %40-60 aralığında olmasının yeterli olduğu belirtilmiştir.³⁰

Ölçeğin 26 maddesi için AFA sonrasında, elde edilmiş faktör yüklerine **Tablo 4**'te yer verilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde, faktör yüklerinin 0,345-0,827 aralığında farklı değerler aldığı görülmektedir. Tabachnick ve Fidell'e göre madde faktör yüklerinin 0,32 değerinden yüksek olması gerekmektedir.³¹ Dolayısıyla ESÖ'nün madde faktör yükleri beklenileni karşılamaktadır.

Toplamda 26 maddeden oluşan ve AFA ile tek faktörlü yapıya sahip ölçeğin faktör yapısının sınanması için DFA uygulanmıştır. Çoklu normallik varsayımının, maddeler arasında karşılanmaması sebebiyle Ağırlıklandırılmamış Enküçük Kareler [Robust Unweighted Least Squares (ULS)] yöntemi kullanılmış ve Asimptotik kovaryans matrisi ile parametre kestirimi yapılmıştır. DFA sonucunda elde edilen ölçek maddelerinin faktör yükü, t değerleri ve r^2 (açıklanan varyans) değerleri **Tablo 5**'te yer almaktadır.

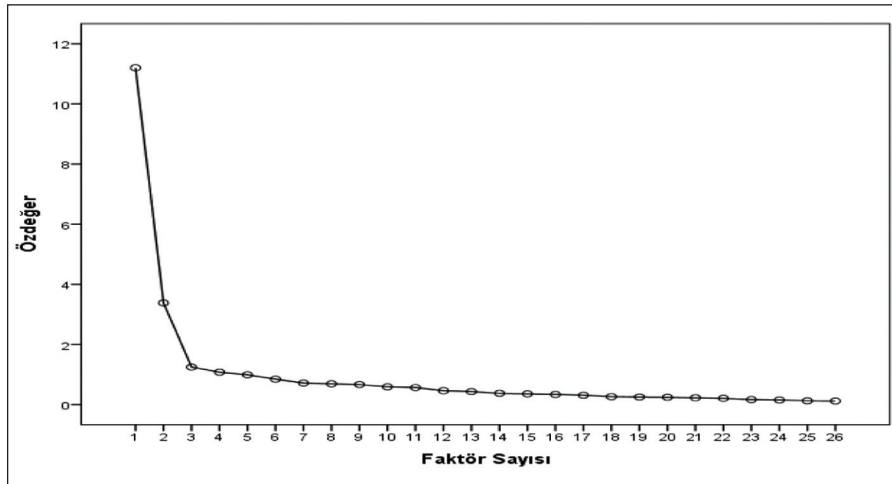
Faktör yüklerinin 0,32 ve üzerinde bir değer olması beklendik ve istenilen bir sonuçtur. **Tablo 5** incelendiğinde, faktör yükü değerlerinin 0,35-0,80 aralığında değişiklik gösterdiği görülmüştür. Ölçek maddelerinin t değerleri anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). ESÖ'de yer alan maddelere ilişkin yol grafiğine **Şekil 2**'de yer verilmiştir.

Tek faktörlü 26 maddelik ölçeğin modele uyum gösterip göstermediğinin belirlenmesi için Uyum İndeksi değerlerine bakılmıştır. Ölçeğin benzerlik oranı ki-kare istatistiği $\chi^2(299)=380,59$ $p<0,01$; ki-kare istatistiğinin serbestlik derecesine oranı (χ^2/sd)=1,27; kök ortalama kare yaklaşım hatası [root mean square error of approximation (RMSEA)]=0,078; Karşılaştırmalı Uyum İndeksi [Comparative Fit Index (CFI)]=1,00; Uyum İyiliği İndeksi [Goodness of Fit Index (GFI)]=0,94; Normlanmış Uyum İndeksi [Normed Fit Index (NFI)]=0,91; Göreli Uyum İndeksi [Relative Fit Index (RFI)]=0,90 olarak hesaplanmış

TABLO 3: ESÖ'nün AFA'ya ilişkin açıklanan varyans analizi

Faktörler	Özdeğer	Açıklanan varyans %	Birikimli varyans %
1	11,200	43,077	43,077
2	3,381	13,003	56,080
3	1,248	4,799	60,879
4	1,077	4,143	65,022
5	0,991	3,812	68,834
6	0,846	3,253	72,087
7	0,716	2,755	74,842
8	0,691	2,659	77,502
9	0,667	2,565	80,066
10	0,592	2,278	82,344
11	0,567	2,181	84,525
12	0,461	1,775	86,300
13	0,433	1,664	87,964
14	0,374	1,440	89,404
15	0,356	1,369	90,773
16	0,337	1,296	92,068
17	0,311	1,194	93,263
18	0,264	1,015	94,277
19	0,250	0,963	95,240
20	0,242	0,932	96,172
21	0,225	0,865	97,037
22	0,207	0,796	97,833
23	0,166	0,638	98,471
24	0,153	0,589	99,060
25	0,126	0,485	99,544
26	0,118	0,456	100,000

Açıklanan varyans (%): 43,00

ŞEKİL 1: Özdeğerlere ilişkin yamaç grafiği

TABLO 4: ESÖ'nün madde faktör yüklerine ilişkin dağılım

Madde no	Faktör yükü	Madde no	Faktör yükü
Madde 9	0,827	Madde 5	0,666
Madde 26	0,783	Madde 17	0,647
Madde 10	0,783	Madde 6	0,633
Madde 2	0,783	Madde 7	0,627
Madde 22	0,777	Madde 25	0,620
Madde 21	0,766	Madde 11	0,568
Madde 4	0,765	Madde 8	0,562
Madde 23	0,761	Madde 14	0,521
Madde 1	0,742	Madde 16	0,509
Madde 24	0,721	Madde 15	0,415
Madde 12	0,719	Madde 19	0,386
Madde 3	0,698	Madde 20	0,369
Madde 18	0,680	Madde 13	0,345

TABLO 5: ESÖ'nün madde faktör yükleri, korelasyon karesi değeri ve ilişki manidarlığı değerlerine ilişkin dağılım

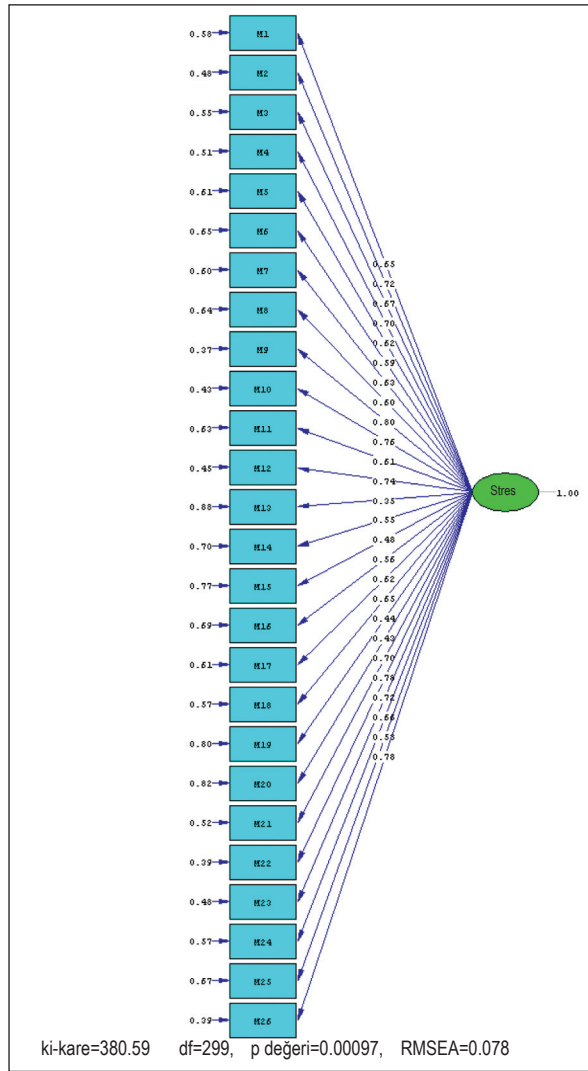
Madde No	Faktör yükü	r ²	t değeri
M1	0,65	0,42	4,13
M2	0,72	0,52	5,23
M3	0,67	0,45	5,62
M4	0,70	0,49	5,29
M5	0,62	0,39	4,39
M6	0,59	0,35	4,15
M7	0,63	0,40	4,76
M8	0,60	0,36	4,28
M9	0,80	0,63	7,39
M10	0,76	0,57	6,51
M11	0,61	0,37	3,74
M12	0,74	0,55	5,26
M13	0,35	0,12	1,99
M14	0,55	0,30	3,32
M15	0,48	0,23	2,55
M16	0,56	0,31	3,61
M17	0,62	0,39	4,26
M18	0,65	0,43	4,87
M19	0,44	0,20	2,32
M20	0,43	0,18	2,42
M21	0,70	0,48	4,34
M22	0,78	0,61	7,01
M23	0,72	0,52	5,49
M24	0,66	0,43	4,50
M25	0,58	0,33	3,66
M26	0,78	0,61	6,71

ve beklenen şekilde değerlerin kabul edilebilir sınır değerlerinin üzerinde olduğu görülmüştür. Sonuç olarak tek boyutlu ve 26 maddeden oluşan ESÖ'nün yapı geçerliği doğrulanmıştır.

ÖLÇEĞİN GÜVENİRLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

ESÖ'nün güvenirlik analizleri, Cronbach alfa katsayısı ile değerlendirilmiştir. Madde geçerlilik katsayısı olarak da adlandırılan, ölçeğin maddelerinden alınan puan ile ölçekten alınan toplam puan arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılan, madde-toplam korelasyonları ile ölçeğin alt boyut Cronbach alfa katsayıları [Tablo 6](#)'da yer almaktadır.³⁰

[Tablo 6](#) incelendiğinde, toplamda 26 maddeden oluşan ölçek için Cronbach alfa katsayısı 0,942 ola-

ŞEKİL 2: ESÖ maddelerine ilişkin yol (path) grafiği

rak ölçülmüş ve yüksek iç tutarlılığa sahip olduğu görülmüştür. Cronbach alfa katsayısının 0 ile +1 değerleri arasında ölçüldüğü, 1' yakın değerler almasının yüksek düzeyde güvenilirliğe işaret ettiği bilinmektedir.³⁰ Madde geçerlilik katsayısı olarak da bilinen madde toplam korelasyonlarının 26 maddelik ölçekte 0,339-0,768 aralığında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin maddeleri için madde toplam korelasyonunu 0,30 ve üzerinde bir değer olması beklendik ve istenilen bir durumdur.³⁰

TARTIŞMA

Bu çalışma ile 0-2 yaş döneminde bebeği olan ebeveynlerin stres düzeylerinin belirlenmesi için ESÖ'nün geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ölçek geliş-

TABLO 6: ESÖ'nün madde toplam korelasyonları ve Cronbach alfa güvenirlik katsayısına ilişkin dağılımı

Madde no	Madde toplam korelasyonu	Cronbach alfa katsayısı
Madde1	0,656	0,942
Madde2	0,704	
Madde3	0,641	
Madde4	0,698	
Madde5	0,612	
Madde6	0,573	
Madde7	0,610	
Madde8	0,558	
Madde9	0,768	
Madde10	0,735	
Madde11	0,592	
Madde12	0,716	
Madde13	0,339	
Madde14	0,535	
Madde15	0,446	
Madde16	0,517	
Madde17	0,588	
Madde18	0,633	
Madde19	0,420	
Madde20	0,394	
Madde21	0,685	
Madde22	0,743	
Madde23	0,706	
Madde24	0,636	
Madde25	0,531	
Madde26	0,750	

tirme basamaklarının ilk adımı olan alan yazın taraması yapılmış ve ölçülmek istenen yapı belirlenmiştir. Ardından ölçek için madde havuzu oluşturulmuştur. Tek boyutlu 29 maddeden oluşan madde havuzu, kapsam geçerliliğinin belirlenmesi için uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri sonrasında ölçek pilot uygulama için küçük bir gruba uygulanmıştır. Uygulama sonrası maddelerin açık ve anlaşılır olduğunu, anlamakta zorluk yaşanan herhangi bir maddenin bulunmadığı belirlenmiştir.

Ölçeğin geçerlilik ve güvenirlik çalışması için veriler, COVID-19 pandemisi sebebiyle 2021 yılının Ağustos-Ekim ayları arasında İstanbul il merkezinde yaşayan anne ve babalardan "Google Form" aracılığı ile toplanmış olup toplamda 176 ebeveyne ulaşılmıştır. ESÖ'nün kapsam geçerliliği için alınan uzman görüşleri Lawche yöntemi ile değerlendirilmiştir.²⁷ Ayre ve Scally'nin KGÖ için vermiş oldukları de-

ğerler tablosu kullanılmış ve ESÖ için görüş alınan uzman sayısına göre (13 uzman) bulunan 0,538 değerinin altında kalan 3 madde ölçekten çıkartılmıştır.²⁸ Ölçeğin yapı geçerliliği için ise ilk olarak örneklem büyüklüğü analiz edilmiş ve ESÖ'nün KMO istatistiği ile örneklem sayısı uygunluğunun beklendiği şekilde 0,918 olduğu görülmüş; Bartlett küresellik testi sonuçlarıyla da verilerin analiz için uygun olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Analize uygun görülen ölçek için ilk olarak AFA yapılmıştır. AFA sonucunda, ölçeğin baskın düzeyde tek faktör (tek boyut) altında toplandığı belirlenmiştir. Tavşancıl ölçek geliştirme çalışmalarında, ölçeğin açıklanan varyansının %40-60 aralığında olması gerektiğini belirtilmiştir.³² Tek faktörle sınırlandırılarak yapılan AFA sonucunda, ESÖ için ölçülen özelliğin %43 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin faktör yüklerinin en az 0,32 olması gerekliliği de göz önünde bulundurulduğunda madde faktör yüklerinin 0,345 ile 0,827 arasında değiştiğini ve bunun beklenen bir değer aralığı olduğu belirlenmiştir.³⁰

Ölçeğin faktör yapısının sınanması için DFA uygulanmıştır. Çoklu normallik varsayımının, ölçeğin maddeleri arasında karşılanmaması sebebiyle ULS yöntemi kullanılmış ve Asimptotik kovaryans matrisi ile parametre kestirimi yapılmıştır. Madde faktör yüklerinin 0,30'un üstünde olması beklenir.³⁰ ESÖ'de madde faktör yükü değerlerinin 0,35-0,80 aralığında değişiklik gösterdiği belirlenmiş ve maddelerin t değerleri anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Tek faktörlü 26 maddelik ölçeğin modele uyum gösterip göstermediğinin belirlenmesi için Uyum İndeksi değerlerine bakılmıştır. Ölçeğin benzerlik oranı ki-kare istatistiği $\chi^2(299)=380,59$ $p<0,01$; ki-kare istatistiğinin serbestlik derecesine oranı $(\chi^2/sd)=1,27$ olarak bulunmuştur ve bu değer ≤ 2 olması alan yazında iyi uyum olarak yorumlanmaktadır. RMSEA değerinin $\leq 0,05$ olması beklenen ve istenilen bir değerdir. ESÖ'nün RMSEA değeri 0,078 olarak belirlenmiştir. CFI=1,00; GFI=0,94; NFI=0,91; RFI=0,90 olarak hesaplanmış ve beklenen şekilde değerlerin kabul edilebilir sınır değerlerinin üzerinde olduğu görülmüştür.³³ AFA ve DFA sonucunda elde edilen değerler ile ölçeğin yapı geçerliği doğrulanmıştır.

ESÖ'nün güvenilirlik analizleri için Cronbach alfa katsayısı incelenmiştir. Tek boyut ve 26 maddeden oluşan ölçeğin iç tutarlık oranı 0,942 olarak ölçülmüştür. Ayrıca madde toplam korelasyonlarının 0,339-0,768 aralığında değiştiği görülmüştür. Madde toplam korelasyon katsayısına ilişkin alan yazın incelendiğinde, bu oranın 0,25'in üzerinde olması gerektiği belirtilmiştir.³⁴

SONUÇ

Bebeklik döneminde çocuğu olan anne babaların ebeveynlik stres düzeylerinin belirlenmesi amacıyla geliştirilen ESÖ'nün geçerli ve güvenilir bir araç olduğu görülmüştür. Ölçeği, ilgili ay aralığında zamanında doğmuş ya da (32-36 hafta aralığında) prematüre doğmuş bebeği olan anne ya da babalar doldurabilir. Ölçek, tek boyuttan ve her biri 5'li Likert tipte derecelendirilen (1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum) toplamda 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 26, en yüksek puan ise 130'dur. Ölçekten alınan puanın artması, anne babaların daha yüksek ebeveynlik stresine işaret etmektedir. Geçerlilik güvenilirlik analizi yapılmış olan ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,942 olarak bulunmuştur.

Yapılan analizler sonucunda ESÖ'nün, ebeveyn stres düzeyini belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlik stres düzeyinin belirlenmesinin, anne babaların ruh sağlığı, çift ilişkileri ve ebeveynlik tutumlarının yordanması açısından önemli olduğu gibi bebeklerinin sağlıklı gelişimleri üzerinde de oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Alan yazında, ebeveynlik stresinin bebeklerin gelişimi üzerinde olumsuz etkilere yol açtığını gösteren çalışmalar yer almaktadır.^{19,35}

Tüm bu bilgiler ışığında, geliştirilen ölçme aracının ebeveynlik becerilerinin güçlendirilmesi için meslek elemanları tarafından gerçekleştirilecek müdahale programları ve ebeveynlik stresine ilişkin ilişkileştirilecek diğer çalışmalar için yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmayla geliştirilen ölçme aracının, farklı demografik özellikler taşıyan yeni ve daha geniş bir örneklem ile tekrarlanmasının alana önemli katkılar sunacağı öngörülmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üye-

liği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Feryal Savcı; **Tasarım:** Feryal Savcı, Aysel Köksal Akyol; **Denetleme/Danışmanlık:** Feryal Savcı, Aysel Köksal Akyol; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Feryal Savcı; **Analiz ve/veya Yorum:** Feryal Savcı, Aysel Köksal Akyol; **Kaynak Taraması:** Feryal Savcı, Aysel Köksal Akyol; **Makalenin Yazımı:** Feryal Savcı, Aysel Köksal Akyol; **Eleştirel İnceleme:** Aysel Köksal Akyol.

KAYNAKLAR

- Mackler JS, Kelleher RT, Shanahan L, Calkins SD, Keane SP, O'Brien M. Parenting stress, parental reactions, and externalizing behavior from ages 4 to 10. *J Marriage Fam.* 2015;77(2):388-406. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Crnic KA, Gaze C, Hoffman C. Cumulative parenting stress across the preschool period: relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development.* 2005;14:117-32. [Crossref]
- Deater-Deckard K. Parenting stress. 1st ed. New Haven: Yale University; 2004. [Crossref]
- Eo YS, Kim JS. Parenting stress and maternal-child interactions among preschool mothers from the Philippines, Korea, and Vietnam: a cross-sectional, comparative study. *J Transcult Nurs.* 2018;29(5):449-56. [Crossref] [PubMed]
- Fang Y, Boelens M, Windhorst DA, Raat H, van Grieken A. Factors associated with parenting self-efficacy: a systematic review. *J Adv Nurs.* 2021;77(6):2641-61. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Jones TL, Prinz RJ. Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: a review. *Clinical Psychology Review.* 2005;25(3):341-63. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Lanjekar PD, Joshi SH, Lanjekar PD, Wagh V. The effect of parenting and the parent-child relationship on a child's cognitive development: A Literature review. *Cureus.* 2022; 14(10):e30574. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Harewood T, Vallotton CD, Brophy-Herb H. More than just the breadwinner: the effects of fathers' parenting stress on children's language and cognitive development. *Infant and Child Development.* 2016;26(2). [Crossref]
- Jackson AP, Choi JK. Parenting stress, harsh parenting, and children's behavior. *J Family Med Community Health.* 2018;5(3):1150. [Link]
- Liu L, Wang M. Parenting stress and children's problem behavior in China: the mediating role of parental psychological aggression. *J Fam Psychol.* 2015;29(1):20-8. [Crossref] [PubMed]
- Kwon JY. The relationship between parenting stress, parental intelligence and child behavior problems in a study of Korean preschool mothers. *Early Child Development and Care.* 2007;177(5):449-60. [Crossref]
- Sher-Censor E, Shulman C, Cohen E. Associations among mothers' representations of their relationship with their toddlers, maternal parenting stress, and toddlers' internalizing and externalizing behaviors. *Infant Behav Dev.* 2018;50:132-9. [Crossref] [PubMed]
- Singer LT, Fulton S, Kirchner HL, Eisengart S, Lewis B, Short E, et al. Longitudinal predictors of maternal stress and coping after very low-birth-weight birth. *Arch Pediatr Adolesc Med.* 2010;164(6):518-24. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Holditch-Davis D, Miles MS, Burchinal MR, Goldman BD. Maternal role attainment with medically fragile infants: Part 2. relationship to the quality of parenting. *Res Nurs Health.* 2011;34(1):35-48. [Crossref] [PubMed]
- Boykova MV. Follow-up care of premature babies in Russia: evaluating parental experiences and associated services. *Infant.* 2008;4(4):126-30. [Link]
- Bowlby J. Attachment and loss: Volume 1 Attachment. 2nd ed. New York: Basic Books; 1969.
- Ainsworth M D S, Blehar MC, Waters E, Wall S. Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation. 1st ed. Hillsdale, NJ: Erlbaum; 1978. [Crossref]
- Gunnar M, Quevedo K. The neurobiology of stress and development. *Annu Rev Psychol.* 2007;58:145-73. [Crossref] [PubMed]
- Hostinar CE, Sullivan RM, Gunnar MR. Psychobiological mechanisms underlying the social buffering of the hypothalamic-pituitary-adrenocortical axis: a review of animal models and human studies across development. *Psychol Bull.* 2014;140(1):256-82. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Sroufe LA, Egeland B, Carlson E, Collins WA. The development of the person: The Minnesota study of risk and adaptation from birth to adulthood. 1st ed. New York: Guilford Press; 2005.
- Turan T, Başbakkal Z. Study on validity and reliability of A Turkish version of the Parental Stress Scale: neonatal intensive care unit. *Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi.* 2006;13(2):32-42. [Link]
- Cohen RJ, Swerdlik ME. Psikolojik Test ve Değerlendirme: Testlere ve Ölçmeye Giriş. Tavşancıl E, çeviri editörü. 7. Baskı. Ankara: Nobel; 2018.
- Bailhache M, Doyle O, Salmi LR, McDonnell T. Does maternal attachment to her infant mediate the link between perceptions of infant crying at 6 months and parenting stress at 24 months? A structural equation modelling approach. *Child Care Health Dev.* 2019;45(4):540-50. [Crossref] [PubMed]
- Deater-Deckard K, Panneton R. Unearthing the developmental and intergenerational dynamics of stress in parent and child functioning. *Parental Stress and Early Child Development: Adaptive and Maladaptive Outcomes.* 1st ed. New York: Springer International Publishing; 2017. p. 1-11. [Crossref]
- Abidin R. Parenting Stress Index: A Measure of the Parent-Child System. In: Woods RJ, Zalaquett CP, eds. *Evaluating Stress: A Book of Resources.* 1st ed. Lanham: Scarecrow Press; 1997. p.277-91.
- Barroso NE, Hungerford GM, Garcia D, Graziano PA, Bagner DM. Psychometric properties of the Parenting Stress Index-Short Form (PSI-SF) in a high-risk sample of mothers and their infants. *Psychol Assess.* 2016;28(10):1331-5. [Crossref] [PubMed] [PMC]

27. Lawshe CH. A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*. 1975;28(4):563-75. [\[Crossref\]](#)
28. Ayre C, Scally A J. Critical values for Lawshe's content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*. 2014;47(1):79-86. [\[Crossref\]](#)
29. Kalaycı Ş. Faktör analizi. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. 2. Baskı. Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti; 2005. p.321-31.
30. Büyüköztürk Ş. Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Factor Analysis: Basic Concepts and Using to Development Scale]. 2002;32(32):470-83. [\[Link\]](#)
31. Tabachnick BG, Fidell LS. Using multivariate statistics. 6th ed. USA: Pearson Education Limited; 2013.
32. Tavşancıl E. Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık; 2002.
33. Kline RB. Principles and Practice of Structural Equation Modeling. 3rd ed. New York: Guilford Press; 2011.
34. Karagöz Y. SPSS ve Amos Uygulamalı Nitel-Nicel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği. 1. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık; 2018.
35. Bernardo J, Rent S, Arias-Shah A, Hoge MK, Shaw RJ. Parental stress and mental health symptoms in the NICU: recognition and interventions. *Neoreviews*. 2021;22(8):e496-e505. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)